

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De S. Adalhardo abbate Corbeiae antiquae et novae

Enck, August

Monasterii, 1873

III.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9094

III.

Corbeia multorum ore jam diu laudata.

Paschasius Radbertus.

Adalhardus, anno 821 monasterii Corbeiensis rector iterum factus, de eo novis legibus et praeceptis instituendo cogitavit. Quam ob rem initio posteriori anni librum „brevem“ sive „breviculum“ confici jussit, e quo monasterii (ut e libro „de ordine palatii“ imperii) institutionem et dispositionem cognoscere licet¹⁾. Neque minus ex ejus „capitulis de ad-

---

1) Editionem novissimam hujus libri adornavit Guérard, usus libro manu scripto et Acherii editione, in: „Polyptique de l'abbé Irminon . . .“ Paris 1844–45. (T. II. p. 306 sqq). — Liber inscriptus est: „Brevis, quem Adalhardus senex ad Corbeiam regressus, anno incarnationis Domini 822 mense januario, indictione quinta decima, imperii vero gloriosi Chluduici Augusti octavo fieri jussit.“ — Excerpta inveniuntur in Mabillonis Annal. (II. lib. 29. c. 16. Ed. Luc. p. 435 sq.); ex quibus haec commemorasse satis sit: „Totum monasterium in sex classes divisum erat: prima fratres sive monachos, secunda clericos . . . . et scolarios, tertia matricularios et famulos, quarta provendiarios, quinta vasallos, sexta hospites continebat. Monachi omnino trecenti quinquaginta erant. . . .“ Quid quaeque classis agere deberet, sedulo praescripsit. Cf. Histoire litt. IV. p. 488. — Gerardus saeculo XI. de hoc libro scripsit. (Vita Adalh. c. 41. Mabillon, Acta SS. IV. 1. p. 355): „Proinde quam efficax fuerit (Adalhardus) in dispositionibus ordinationis suae, qui nosse voluerit, in libro, qui de his conscriptus est, legere poterit non sine grandi admiratione; ubi etiam perspiciet, quam sapienter a sapiente disposita fuerit domus Corbeiensis ecclesiae.“

monitionibus in congregatione²⁾ elucet, quanta diligentia atque prudentia monasterio prospexerit.

Corbeia in „constitutione de servitio monasteriorum“ anni 817, inter monasteria primae classis numeratur, quae „dona et militiam facere debent“³⁾. Erant enim ibi trecenti quinquaginta monachi⁴⁾, in quibus multi nobili genere nati⁵⁾.

Horum autem omnium voluntates Adalhardus magna clementia et dulci quadam eloquentia sibi conciliavit; severitatem raro in eos adhibuit, quamvis in se ipsum esset acerbe severus⁶⁾. Familiae, quae vocabatur, monasterii et hospitibus quam diligentissime consuluit⁷⁾. Sed quia longum est, omnia ejus modi referre, paucis tantum clarissimi ejus discipuli utar verbis: „Ipse“, inquit Paschasius, „erat,

---

2) Solae inscriptiones exstant in Mabillonis Act. SS. (IV. 1. p. 757). Mabillon l. c. p. 308 putat, capitula esse „summaria rerum quae monachis suis inter concionandum solebat inculcare.“ Cf. Vita Adalh. c. 72. l. c. p. 334: „Nullum ferme per hebdomadam familiaritatis affectu inallocutum relinquens; nullum quem in die generaliter nisi ex qua impossibilitatis causa non instrueret.“ Cf. Histoire litt. IV. p. 488, 2.

3) Mon. Germ. Leges I. p. 323. — Paschasius praedicat, Adalhardum magna imperatori dedisse munera. Vita Adalh. c. 59. l. c. p. 330: „Porro regi *ex* (ita correxit Pertz SS. II. p. 530 pro *et*) divitibus nostrorum tam largus erat. . . .“ — De donis, quae proceres monasteriaque dare solebant cf. Waitz l. c. IV. p. 90 sqq.

4) Cf. annot. 1.

5) Vita Adalh. c. 35. l. c. p. 322: „At vero Corbeia tunc (i. e. a. 814) multorum ore jam diu laudata . . . meruit suscipere Walam . . . inter reliquos, quos habebat nobiles.“ — In his numerandi sunt Bernarius, frater Adalhardi, Warinus, „ex nobilissimo Francorum atque Saxonum genere ortus“ (Transl. S. Viti c. 12. Jaffé l. c. p. 12), Authbertus „nobilis prosapiae in saeculo“ (Vita Anskarii c. 7. Mon. Germ. SS. II. p. 695); cf. etiam infra.

6) Vita Adalh. c. 54, 59, 63, 64, 71. l. c. p. 328 sqq.

7) Vita Adalh. c. 59. l. c. 330.

quem in totum ex omnibus solum abbatem reperi, ipse ex universis, quem alterius plus, quam sua quaerentem inveni⁸⁾. — Adalhardus et ipse litterarum gnarus et amicitia cum doctis viris conjunctus, etiam in monasterio litteris valde favit⁹⁾. Libris undique collatis bibliothecam augere studuit¹⁰⁾. Quantum vero scholae Corbeiensi consuluerit, viri, in hac schola eruditi, optime ostendunt. In quibus imprimis praedicandus est Paschasius Radbertus¹¹⁾, jam saepe nominatus. Qui vir, veterum scriptorum perquam gnarus, inter doctos aequales singulari doctrina eminuit. Non minus autem clarus fuit ejus discipulus, S. Anskarius; Witmarus quoque, Warinus, Hildemannus in iis numerandi

---

8) Vita Adalh. c. 82. l. c. p. 338. — Cf. Mabillon, Annales II. lib. 29. c. 40. Ed. Luc. p. 447 sq.

9) Vita Adalh. c. 61. l. c. p. 330 sq.: „Deinceps igitur arte, qua fuerit eruditus, patet, quia fecundus inventus est eruditionis consilio. Prudentiae namque, ut dicitur, mille oculis ad inspector, virtutum quoque dissertissimus disputator, liberalium artium adeo usque sanctissimus institutor, ut probares in eo illud beati Antonii, quod sensus adinvenerit artem, et qui sensu sit integer, eum arte non indigere.“ — Cf. Transl. S. Viti c. 5., Jaffé l. c. p. 7. — De schola Corbeiensi cf. Hist. litt. IV. p. 15 et p. 231.

10) A paulo Warnefrido, ut dixi, S. Gregorii epistolas petierat (vide p. 12) atque, quum exsulabat, Cassiodori historiam transcribendam curavit (vide p. 13 et annot 28). — Multis vero aliis optimorum scriptorum libris bibliothecam instructam fuisse, nemo qui Paschasio scripta inspexerit, negabit. In Vita Adalhardi et Walae Paschasius locos affert ex scriptis Terentii, Virgilii, Horatii, Ciceronis; etiam Platonis mentionem facit.

11) Exeunte saeculo octavo natus, Suessionibus primis litterarum elementis imbutus et deinde ab Adalhardo, quem suum magistrum passim appellat, in numerum monachorum Corbeiensium ascitus est. Anno 844 abbas Corbeiae electus, anno circ. 865 mortem obiit. Cf. de ejus vita et scriptis Histoire litt. V. p. 287 sqq.; Mabillon, Annal. II. lib. 27. c. 35. Ed. Luc. p. 346.

sunt¹²⁾. Ibidem etiam complures viri litteris instituti sunt, qui et religionem Christianam et litterarum studium in septentrionalibus Europae regionibus disseminaverunt¹³⁾. Jam eodem anno, quo Adalhardus mortem obierat (826), Anskarius¹⁴⁾ cum Autberto¹⁵⁾ in Daniam et post nonnullos annos cum Witmaro¹⁶⁾ in Suecorum fines profectus est.

Verumtamen splendor Corbeiae mire auctus est splendore filiae, Corbeiae Saxonicae. Etenim Carolus Magnus,

---

12) De his viris cf. infra.

13) Cf. Hist. litt. IV. p. 231 sq.

14) Vita Anskarii c. 7, 8, 9, 10. (Mon. Germ. SS. II. p. 694 sqq.) — In Vita Anskarii (c. 25. l. c. p. 710 sq.) inter alia narratur, Anskario Adalhardum mortuum apparuisse, ut animum ejus confirmaret ad disseminandam christianam doctrinam in illis regionibus. — De S. Anskario cf. Hist. litt. V. p. 277—283; Wattenbach, Geschichtsquellen p. 167; Tappehorn, Leben des hl. Ansgar, Münster 1863. — Hoc loco monere velim, ne fides tribuatur iis, quae Dahlmann ex falso chronico Corbeiensi in annotationibus ad Vitam Anskarii affert.

15) Autbertus fuit monachus antiquae Corbeiae, quod ex c. 7. Vitae Anskarii (l. c. p. 695) apparet, — et non novae Corbeiae, ut falsum chronicon Corbeiense ad a. 830 in Wedekindii libro: „Noten zu einigen Geschichtsschreibern des Mittelalters“ Hamburg 1823 I. p. 380) narrat. Cf. Hirsch und Waitz „Kritische Prüfung des Chronicon Corbeiense in Jahrbücher des deutschen Reichs herausgegeben von Leop. Ranke III. 1. Berlin 1839. p. 17. Etiam Dümmler (Geschichte des ostfränkischen Reichs. I. p. 261) falso eum monachum novae Corbeiae fuisse dicit. Sane Autbertus, postquam infirmus in patriam reductus est, in nova Corbeia mortuus est; cf. Vita Anskarii c. 8. (l. c. p. 696).

16) Witmarus quoque monachus antiquae Corbeiae fuit; cf. Vita Anskarii c. 5. l. c. p. 693. Sed in chronico Corbeiensi non expressis verbis, ut Dahlmann (l. c. p. 693 annot. 8) et Hirsch et Waitz (l. c. p. 21) putant, scriptum est, eum novae Corbeiae monachum fuisse; tantum confrater noster vocatur; verbis autem confratres nostri idem chronicon ad a. 826 l. c. p. 379 significat monachos antiquae Corbeiae.

quum in Saxonia monasteria condere vellet, Saxonum obsides captivosque in Franciae monasteriis doctrina Christiana atque monastica disciplina instiduos curaverat¹⁷⁾. Ita etiam in Corbeiensi monasterio, quia Adalhardo abbate hoc laudabili disciplina exellebat, multi eorum collocati erant¹⁸⁾. Adalhardus autem fortasse jam Caroli aetate in Saxonia monasterium condidisset, nisi ei Pippino mortuo Italia administranda mandata esset¹⁹⁾. Sed eo exsulante Wala, Saxonica matre natus, quum nonnulli Saxones, tunc in mo-

17) Transl. S. Viti c. 5. Jaffé l. c. p. 6.

18) Transl. S. Viti c. 5. Jaffé l. c. p. 7: „Denique quia in Corbeia monasterio laudabilis eo tempore religio monachorum habebatur, multos inibi ejusmodi viros fore constituit.“ — Hos obsides captivosque anno 780 in monasterium Corbeense missos esse conjiciunt Abel (Karl der Grosse I. p. 297) et Erhard (Regesta historiae Westfaliae, Münster 1847 I. p. 68 n. 166).

19) Transl. S. Viti c. 5., Jaffé l. c. p. 7; „Hic (Adalhardus) cum esset . . . consiliarius regis . . . voluntas suprascripti regis ei abscondi minime potuit. Sed quia non erat inferior illo devotione, regressus ad monasterium, ab eis, qui ibidem erant e gente Saxonica, sciscitari coepit, si possit illa in patria inveniri locus, ubi monachorum monasterium construi rationabiliter posset.“ Deinde narratur, Adalhardum a propinquis Theodradi Saxonis locum accepisse; c. 6. l. c. p. 7. „Sed jam dicto abbati illo in tempore commissa erat cura maxima, videlicet ut regnum Longobardorum gubernare deberet, donec filius Pippini, Bernhardus nomine cresceret“; (cf. p. 26 annot. 61 Cf. Erhard, l. c. p. 90 n. 273. — Attamen Paschasius de his rebus nihil dicit, sed Walam primum consilium monasterii condendi cepisse affirmat. Vita Walae lib I. c. 13. et 16. l. c. p. 475 et 477; cf. Vita Adalh. c. 65. l. c. p. 331. Cf. Mabilon, Annales II. lib. 27. c. 73; lib. 28. c. 31; lib. 29. c. 20. Ed. Luc p. 362, 389, 437. De iis, quae chronicon Corbeense refert cf. Hirsch und Waitz, Kritische Prüfung des Chronicon Corbei. p. 6—8. — De chronico Corbei. cf. Wigand, die Corveyschen Geschichtsquellen Leipzig 1841, p. 103 sqq; qui etiam „annales antiquos Corbeiae Saxonicae“ a Paullinio editos falsos esse, probare studet. (Wigand l. c. p. 41 sqq.) — Cf. Wilmans Kaiserurkunden I. p. 279 annot. 2.

nasterio Corbeiensi degentes, locum, quo coenobium conderetur, tradidissent, abbatem, Adalhardum minorem, ad hoc consilium exsequendum concitavit. Qui, quum imperator in conventu, Paderbornae mense Julio a. 815 habito, consilium probasset ²⁰⁾, loco, in saltu Sollingae sito, qui vocabatur Hethi ²¹⁾, parvum monasterium condidit ²²⁾; sed hunc locum, quia erat aridus, monachi, mox inopia pressi, post sex annos omnes relinquere cogitaverunt. Eodem fere tempore Adalhardus in integrum restitutus est. Qui, eorum inopiae opitulatus, ab imperatore aptum locum petivit ²³⁾. Ludovicus igitur, quum Adalhardus et Wala locum amoenissimum fertilemque, ad Visurgim in pago Auguensi ²⁴⁾ situm, villam Huxori, delegissent atque consilium iniissent cum episcopis, comitibus, nobilissimisque viris gentis Saxonicae,

---

20) Ludovicus „eodem die“, quo consilium probavit, „remisit . . . . . abbati omne servitium, quod ad se pertinebat, ut liberius sanctum opus implere quivisset.“ (Transl. S. Viti c. 8. Jaffé l. c. p. 9). De „servitio“ cf. Waitz D. Verf.-Gesch. IV. p. 10 et annot. 2. Num hac voce etiam vacatio militiae comprehendatur, Waitz l. c. IV. p. 508 annot. 2. in dubitationem vocat, sed Roth et Wilmans argumentis probant. Cf. Wilmans, Kaiserurkunden I. p. 187 sq. — Diploma, quod de hac re datum esse verisimile est, intercidit, cf. Sickel, Acta Carol. II. 364, p. 347 L. 317; Wilmans l. c.

21) Hethi = Haide. Locus nunc Neuhaus vocatur; cf. Wigand, Geschichte der Reichsabtei Corvey . . . . Höxter 1819. I. p. 68 et tabula pagi Auguensis in: Wigand, der Corveysche Güterbesitz, Lemgo 1831. — Donaverant hunc locum parentes Theodradi; ut saltem ex Transl. S. Viti c. 5—8. (Jaffé 7—9) elucere videtur. Cf. Wilmans l. c. p. 284 ann. 1.

22) Transl. S. Viti c. 8. Jaffé l. c. p. 9. Vita Walae I. c. 13. p. 475; Vita Adalh. c. 65. p. 331 cf. Erhard l. c. p. 94 n. 307. — Praepositus erat monasterio Adalbertus; Transl. S. Viti c. 9. Jaffé l. c. p. 10.

23) Transl. S. Viti c. 8—10, Jaffé l. c. p. 9 sq. Vita Adalh. c. 65. l. c. p. 331 sq.

24) De pago Auguensi cf. Wigand Corv. Güterbes. p. 181 sqq.

a Bernardo ²⁵⁾, comite Saxonico, Wala intercedente, qui ab ineunte aetate illi erat familiarissimus, villam et totam „marcam“ Huxori ²⁶⁾ emit ²⁷⁾. Deinde fratres die 6. mensis Augusti 822 locum mensi sunt et, ubi templum ceteraque aedificia exstruerentur, statuerunt ²⁸⁾. Eodem fere tempore monacharum quoque coenobii prima fundamenta jecerunt eo loco, qui nunc Herford vocatur ²⁹⁾, in quo instituendo monaste-

25) Virum, cujus Paschasius in Vita Walae (I. c. 16. l. c. p. 477) mentionem facit non patrem Theodrade (cf. ann. 21.) ut Mabillon (Acta SS. IV. 1. p. 477 annot. a.) opinatur, sed Bernardum, nobilissimum Saxoniae comitem fuisse Wilmans l. c. p. 284 annot. 1. et p. 464 sq. demonstrat. — Hunc autem Bernardum eundem esse crediderim, atque illum, qui anno 811 una cum Wala et decem aliis primoribus pacem cum Danis fecit. Cf. Einhardi Ann. ad a. 811; Pertz SS. I. p. 198.

26) Huxori sive Huxere, nunc Höxter. — De villa et „marca“ Huxori cf. Fundatio Corbei. monast.“ apud Wilmans l. c. p. 507 sq; cf. etiam l. c. p. 509 et Wigand, Corvey'che Güterbesitz p. 3 sqq.

27) Vita Adal. c. 65. sqq. l. c. p. 332; Transl. S. Viti c. 10; Jaffé p. 10; Vita Walae I. c. 16. l. c. p. 477 sq. — „Marcam“ Huxori Ludovicum a Bernardo emisse, apparet ex litterarum monumento quodam, certe ante saec. XI. confecto: „Fundatio Corbeiensis monasterii“, quod primus Wilmans l. c. p. 507 sq. divulgavit. Ex hoc fonte hausit is, qui „catalogum donatorum Corbeiensium“ conscripsit, ubi idem traditur. (Wilmans l. c. p. 509).

28) Transl. S. Viti c. 11. Jaffé l. c. p. 11; Vita Walae I. c. 15. l. c. p. 477. — vide annot. 33.

29) Vita Walae I. c. 12 et 15; l. c. p. 475 sq. — c. 12. p. 475: „Hinc est . . . . quod in Saxonia . . . . utriusque sexus a fundamento coenobia Deo favente construxerunt.“ Transl. S. Pussiniae (Pertz SS. II. p. 681). „Fundata igitur duo nobilissima coenobia sunt tempore augustae memoriae Ludovici imperatoris, quorum unum nominatur Corbeia, alterum Heriford vocatur. . . . . Quorum aedificatio a reverendissimis viris et summa laude celebrandis, Adalhardo videlicet ejusque fratre Wala instituta est.“ — In vita Waltgeri monasterium Herfordense jam antea a Waltgero conditum esse narratur; (cf. Erhardi Regesta p. 92 n. 289); Erhard l. c. p. 94. n. 314, hac re ductus monasterium ab Adalhardo et Wala non exstructum sed instructum esse dicit. At Wilmans, qui de his rebus ubertim

rium Suessionense, cui Theodrada soror praeerat³⁰), iis norma fuit³¹). Redientes vero, ut conventui Attiniaci mense Augusto a. 822 habito interessent, Baduradum episcopum Paderbornensem³²) rogaverunt, ut locum consecraret³³).

---

disserit, Walam et Waltgerum eosdem esse explanare studet. (Cf. Wilmans l. c. p. 278 sq). — Arnulfus rex in diplomate d. 11. m. Decembr. a. 887 dat. (Wilmans l. c. p. 210) dicit: „Ludovicus . . . haec duo (Corbeia et Herfordia) ad perpetuam tam ipsius, quam universae . . . gloriosissimae prosapiae suae elemosinam construi et ordinari praecepit.“ Cf. Wilmans p. 306.

30) Vita Adalh. c. 33. p. 321.

31) Cf. diploma regis Ludovici d. 22. Maii a. 853 dat.; Wilmans l. c. p. 120, cf. l. c. p. 289.

32) Cf. Catalogus abbatum et fratrum Corbei.“ (Jaffé, Mon. Corbei. p. 66) et annot. 33.

33) Transl. S. Viti c. 11. Jaffé l. c. p. 11: „Venerunt ergo (Adalh. et Wala) anno octingentesimo vicesimo secundo dominicae incarnationis, sub die octavo Idus Augusti, regnante Ludovico serenissimo augusto undecimo (nono legendum est), ad locum memoratum, circumspectoque ex omni parte et undique circuientes, prostrati in orationem, decantaverunt psalmos ad hoc officium pertinentes. Et postquam compleverunt letaniam et orationem, jactaverunt lineam et infexerunt paxillos et coeperunt mensurare, prius quidem templum, inde habitationes fratrum. Quod cum peregissent, constituentes, qui quaedam habitacula initiarent, ad propria sunt reversi. Sed primum petierunt episcopum, ut veniret et sanctificaret locum vexillumque sanctae crucis in loco altaris poneret nomenque, ut Corbeia vocaretur, aptaret. Quod factum esse octavo Kalendas Septembres constat. Et eadem die coeperunt, qui aderant aedificia erigere“. — Haec verba magnam habere difficultatem, scriptores censent. Constat enim, conventui Attiniacensi, quem mense Augusto habitum esse annales referunt (Annal. Einh. 822. vide p. 41 annot. 32), Adalhardum interfuisse (cf. p. 43 annot. 36), et Walam, conventu habito, in Italiam cum Lothario profectum esse (cf. Einhardi Ann. 822 Pertz Mon. Germ. SS. I. p. 209, vide p. 42 annot. 33). Quodsi Adalhardus et Wala a die 6 mensis Augusti usque ad d. 25 ejusdem mensis in Saxonia erant, ut ex verbis laudatis efficitur, eodem mense conventui Attiniacensi non

Quod quum die 25 mensis Augusti factum esset, monachi monasterii Hethi aedificare coeperunt. Deinde, die 25 mensis Septembris priore sede relicta, postero die in novum monasterium, cui nomen inditum est Corbeia³⁴), immigra-verunt³⁵). Anno insequenti, die 27 mensis Julii, imperator

interfuerunt. Qua de causa Mabillon (Annal. O. Bened. Ed. Luc. II lib. 29. c. 22. p. 438) putat, annales in eo errasse, quod mense Augusto conventum habitum esse referrent. Leibniz (Annales Brunsvicensis I. p. 337 sqq.) propter has difficultates monasterium jam mense Augusto anni 821 conditum esse censet; sed haec sententia, ut alia omittam, non solum Translatione S. Viti, sed etiam annali-bus Corbei. (Jaffé Mon. Corb. p. 33, ubi haec: „822 inchoatio novae Corbeiae monasterii“) et catalago abbatum et fratrum Corb. (Jaffé l. c. p. 66) refutatur. Eckhart vero ita rem explicare vult (Franc. orient. II. p. 174): „Cum . . . . conventus Attiniacensis mense Augusto habitus esse dicitur, ... statuendum est, eum incoepisse statim post Julii mensis Idus — Kalendae enim mensi sequenti, si is simpliciter nominaretur, computabantur — et Adalhardum rebus praecipue ibi pertractatis, in Saxoniam festinum abiisse . . .“

Verumtamen equidem non intelligo, locum tantam habere difficultatem.

Adalhardus et Wala primum fortasse eo loco, quo monaste-rium Herfordense constructum est, deinde die 6 mensis Augusti in villa Huxori res disposuerunt. His peractis, statim, ut plane ex ver-bis Translationis S. Viti elucet, in Franciam redierunt. Sane non accurate scriptor addit: „sed primum petierunt episcopum, ut veni-ret“ cet.; sed his verbis mea quidem sententia, tantum exprimere vult, Adalhardum et Walam, Attiniacum proficiscentes, Paderbor-nam ingressos esse ibique ab episcopo petiisse, ut locum consecraret. Per reliquum vero mensis Augusti tempus non in Saxonia fuerunt sed in conventu Attiniacensi, quem non ante diem 14 mensis Au-gusti habitum esse Sickel explanat, id quod optime cum nostra sen-tentia congruit. (Cf. Sickel Acta Karolin. I p. 268 annot. 3; p. 277 annot. 4. II. p. 138 L. 181—185).

34) Vita Adalh. c. 67. l. c. p. 332. „Quem locum beatus pa-ter (Adalhardus) Corbeiam alterius de nomine vocitavit . . .“ — Hodie: Corvey.

35) Transl. S. Viti c. 11, Jaffé l. c. p. 11; cf. Catalogus ab-batum et fratrum Corb., Jaffé l. c. p. 66.

Ludovicus monasterio villam Huxori omnesque res, a Saxonibus et antiquae³⁶⁾ et novae Corbeiae donatas, tradidit atque jus elegendi abbatis concessit³⁷⁾. Petente Adalhardo eodem die etiam immunitatem dedit monasteriumque in fidem recepit³⁸⁾. Hoc anno Adalhardus cum compluribus monachis novam Corbeiam invisit et monachos praeceptis

36) Cf. Vita Walae I. c. 14 et 19 l. c. p. 476 et 480.

37) Diploma Ludovici, datum Ingelhemii die 27 m. Julii 823 (non die 8 Augusti cf. Wilmans l. c. p. 21 sqq.); Wilmans l. c. p. 18—21.

38) Diploma Ludovici, dat. Ingelhemii (Wilmans l. c. p. 22—24); cf. Transl. S. Viti c. 12. Jaffé l. c. p. 11. „Cum autem appropinquare cerneret (i. e. Adalhardus) diem mortis suae, misit venerabilem virum Walonem ad palatium, ut talem libertatem et tuitionem ex parte domni imperatoris loci illius habitatoribus impetraret, qualem cetera quoque sublimia monasteria per Franciam habebant. Quod ille fideliter egit et domnus imperator benigne concessit“. — Ex his verbis apparet, diploma a Wala esse impetratum (cf. Sickel l. c. I. p. 70 annot. 10; II. p. 326; Wilmans l. c. I. p. 25), unde Walam cum Lothario mense Julio a. 823 ex Italia rediisse efficitur (cf. p. 42. Einhardi Ann. 823, Mon. Germ. SS. I. p. 210). Quem Walae cum Lothario reditum etiam Mabillon (Annal. II lib. 29. c. 48. Ed. Luc. p. 452) et Himly l. c. p. 98 statuunt, Funck contra l. c. p. 78. Walam in Italia remansisse arbitratur. — Mirum est, quod scriptor refert, Adalhardum Walam ad imperatorem misisse „cum . . . appropinquare cerneret diem mortis suae“, nam Adalhardum d. 2. Januar. 826 mortuum esse constat. Fortasse scriptor hoc diploma confundit cum illo, quod Adalhardo petente, paulo ante ejus obitum, mense Decembr. 825 monasterio Corbeiae antiquae datum est (vide p. 58.) — De duobus diplomatis Caroli Magni, a Paullinio in historia Corbei. divulgatis, in quibus Carolus Corbeiam construi jubet eandemque in fidem recipit, conferatur Wilmans l. c. p. 80, qui exponit, haec esse diplomata Ludovici, Germanorum regis (apud Wilmans l. c. p. 72 sqq. et p. 77 sqq.) sed a Paullinio, quum, errore inductus, ea imperatoris Ludovici diplomata esse putaret, interpolata; Wigandum igitur (Corv. Geschichtsquellen p. 106 sqq.) injuria contendere, falsa diplomata in monasterio Corbeiensi esse confecta.

monitisque instruxit³⁹⁾ posteaque saepius rediens magno gaudio affectus est, quod monasterium ubi nobilissimi Saxones monachi facti essent, jam tum eximie floreret⁴⁰⁾.

---

39) Transl. S. Viti c. 11, Jaffé l. c. p. 11; Vita Adalh. c. 68. l. c. p. 332 sqq; Vita Walae lib. I. c. 18 et 19. l. c. p. 480.

40) Vita Adalh. c. 69. p. 333; cf. Vita Walae I. c. 18 l. c. p. 480. — Jam in monasterio Hethi numerus monachorum nobilissimis Saxonibus auctus erat (cf. Transl. S. Viti c. 8, Jaffé l. c. p. 10) Nomina eorum, qui post monasterium conditum Adalhardo abbate in numerum monachorum novae Corbeiae asciti sunt, traduntur in catalogo abbatum et fratrum Corb. (Jaffé l. c. p. 67.), ubi haec: „Constructor primus loci nostri sanctus Adalhardus abbas annis quatuor. Hrodradus, Werinhardus, Aldricus, Magnerus, Eiloldus, Bernewardus, Sigericus, Hramwardus, Wahala“. Sed plures monachos Adalhardo abbate ibi fuisse, apertum est; nam et monachos monasterii Hethi in Corbeiam immigrasse (vide p. 54. annot. 35) et nonnullos e Francia missos esse constat. Cf. „Fundatio Corbei. monasterii“ (Wilmans l. c. p. 508): „Qui (Ludovicus) vocatis de Gallia monachis religiosis commendavit . . .“; Vita Anskarii cap. 6 (vide annot 42). — Wahalam, qui in Corbeiae monachis nominatur, fratrem Adalhardi esse, Mabillon (Acta IV. 1. p. 473 ann. a.) opinatur; Wilmans vero l. c. p. 76 „praepositum Walam“, qui in diplomate Ludovici regis, d. 10. m. Decembr. 840 dato, (Wilmans l. c. p. 72) nominatur, eundem esse atque illum Wahalam putat. Praepositus autem Wala et is Wala, qui Warino abbate in monasterium receptus est, iidem esse possunt. — Noli confidere chronico Huxariensi“ (in libro Chr. Franc. Paullinii: Rerum et antiquitatum Germ. syntagma, Francof. 1698, p. 26.) in quo unus et viginti monachi Corbeienses enumerantur, quum hic libellus falsus esse putetur; (cf. Wigand Corveysche Geschichtsquellen p. 109, ann. 1; p. 79. sqq.; Wattenbach, Geschichtsq. p. 536.) Usus est hoc chronico Mabillon in Annal. Bened. II. lib. 29. c. 42 Ed. Luc. p. 448. — Wigand (Gesch. der Reichsabtei Corvey I. p. 172 sqq.), Paullinii ut videtur, auctoritate nisus, multos clarissimos enumerat viros, ut Rhabanum Maurum, Paschasium Radbertum, Witmarum (vide annot. 16), quos falso monachos novae Corbeiae fuisse dicit.

Scholae, in monasterio Hethi jam institutae⁴¹⁾ primus S. Anskarius praefuit⁴²⁾, qui tamen prius quam in Daniam profectus est, in antiquam Corbeiam revertisse videtur⁴³⁾.

Adalhardus, utriusque Corbeiae, et Francicae et Saxonicae, abbas fuit⁴⁴⁾, quamquam plurimum in illa moratum esse verisimile est⁴⁵⁾. Extrema vero aetate munere

---

41) Transl. S. Viti c. 8, Jaffé l. c. p. 10: „pueri quoque bonae indolis nutriebantur optime“. Sane ex his verbis non sine ulla dubitatione colligi potest, jam in monasterio Hethi scholam fuisse,

42) Vita Anskarii c. 6. (Mon. Germ. SS. II. p. 694): „Ad hunc ergo locum (i. e. novam Corbeiam) Dei famulus (i. e. Anskarius) una cum aliis fratribus vestris (i. e. antiquae Corbeiae) primo directus est, ut inibi officio fungeretur docendi. In qua re ipse per omnia tam probabilis et acceptus inventus est, ut omnium electione publice quoque in ecclesia verbum Dei populis praedicaret. Sicque factum est, ut ejusdem loci ipse primus et magister scholae et doctor fieret populi“. Cf. Erhard l. c. p. 94. n. 313.

43) Vita Anskarii c. 7., l. c. p. 694; cf. Dahlmanni annot. 12; Mabillon Ann. II. l. 29. c. 79 Ed. Luc. p. 467.

44) Cf. diplomata Ludovici, Wilmans l. c. p. 18 sqq., p. 23, p. 26; Catalogus . . . . . Jaffé l. c. p. 67: „Constructor primus loci nostri sanctus Adalhardus abbas annis quatuor; Vita Walae I. c. 14 l. c. p. 476: (Wala) „cum patre (i. e. Adalhardo majore) curam monasterii (i. e. antiquae Corbeiae) gerens“; Vita Adalh. c. 69 (vide annot. 45) — Wigand (Gesch. der Reichsabtei Corvey I. p. 45) falso minorem Adalhardum antiquae Corbeiae abbatem fuisse contendit; cf. tamen Wigand, Corv. Geschichtsq. p. 104. Sane Adalhardus minor abbatis nomen fortasse retinuit; in indice enim abbatum Corbeiae antiquae (apud Guérard, Polyptique de l'abbé Irminon II. p. 338) legimus:

„Adalhardus senior abbas IV nonas januarii

Item Adalhardus abbas idibus julii

Wala abbas II idus septembris“ . . . (i. e. mortem obiit).

Quem indicem eundem esse puto, atque illum, quem Mabillon (Acta IV. 1. p. 455 n. 7.) „vetustissimum indicem . . . . . ab annis fere septingentis ordinatum“ vocat.

45) Adalhardum majorem saepe etiam in nova Corbeia fuisse apparet ex cap. 69 Vitae Adalh., l. c. p. 333: „ad nos (i. e. mona-

abbatis se abdicare in animo habuit, sed monachis petentibus retinuit⁴⁶⁾. Adjutore tamen usus est fratre Wala, qui, intima caritate cum eo conjunctus, quasi firmamentum ejus senectutis erat⁴⁷⁾. Vitae autem exitum appropinquare intelligens, a Ludovico et Lothario, ut Corbeiae antiquae immunitas jusque eligendi abbatis confirmaretur petivit atque impetravit⁴⁸⁾. Deinde, quum providisset, ut monachi novae Corbeiae abbatem eligerent⁴⁹⁾, die 22. m. Decembris a. 825, more suo media nocte in templo ad Deum preces fundens, in febrim incidit⁵⁰⁾ et die 2. m. Januarii a. 826⁵¹⁾ obiit.

---

chos antiquae Corbeiae) nonnumquam rediens (ex nova Corbeia) . . . Nos quidem rigans ac pascens caelesti pabulo, illos plantans in Christo ac propagans . . . .“ — Nimirum in falso chronico Corbei. (ad. ann. 825 l. c. p. 377) usque ad mortem fere Adalhardus in nova Corbeia degisse dicitur: „Abbas vero noster se ad mortem praeparare volens, cum omnium fletu abiit ad matrem nostram“ (i. e. antiquam Corbeiam); quod jam Hirsch et Waitz (Kritische Prüfung des Chronic. Corbei. p. 8 et p. 10) refellerunt. Cf. etiam Wigand, Corv. Geschichtsq. p. 115.

46) Vita Adalh. c. 53. p. 328. cf. Mabillon, Annal. II l. 29. c. 40. Ed. Luc. p. 447.

47) Vita Walae lib. I. c. 12 et 14 l. c. p. 474 et 476; cf. Himly l. c. p. 24.

48) Bouquet VI. p. 547. n. 136; Sickel l. c. II. p. 155. L. 237. — Diploma datum est anno Ludovici 12, anno Lotharii 6, mense Decembri a. 825. Cf. Sickel l. c. p. 332. L. 237, qui eodem mense aliud diploma, quum Adalhardus res quasdam cum imperatore mutavisset, datum esse ostendit. Sickel l. c. p. 155. L. 238; Bouquet VI. p. 645.

49) Transl. S. Viti c. 12, Jaffé l. c. p. 12.

50) Vita Adalh. c. 78. l. c. p. 336.

51) Vita Adalh. c. 81 et 82. l. c. p. 337. Cf. Mabillonis annotatio a. ad hunc locum ubi citantur: Chronicon Corbeiense (= Catalogus fratrum et abbatum Corbeiensium Jaffé l. c. p. 67, vide annot. 44.); Chronicum Saxonicum (apud Bouquet Script. rer. Gall. et Franc. T. IV. p. 220; Mon. Germ. SS. VI. p. 573.), ubi Adalhardus anno 825 decessisse dicitur; sed hoc loco anni compu-

Hildemannus episcopus Belvacensis, antea monachus Corbeiensis, Adalhardi autem opera ad episcopi munus evectus, moribundo praesto fuit mortuumque condidit⁵²⁾.

In sepulcro, quod erat in basilica S. Petri Corbeiae antiquae, insculpti erant hi versus⁵³⁾:

„Hic jacet eximius meritis venerabilis Abba,

Noster Adalhardus dignus honore senex.

Regia prosapies, paradisi jure colonus:

Vir caritate probus, moribus atque fide.

Quem dum sub tumulo recolis tu quisque viator,

Cerne quid es, quid eris, mors quia cuncta rapit.

Nam post octavas Domini hic carne solutus,

Succedente die astra petivit ovans“.

---

tari videntur a paschate. (Cf. Mabillon l. c. et Bouquet l. c. annot. b.). Cf. Index abbatum Corbeiae antiquae (Guérard Polyptique de l'abbé Irminon II. p. 338): „Adalhardus senior abbas IV nonas januarii“ Falsum Chronicon Corbeense narrat, Adalhardum die 4. m. Januar. 826 mortuum esse; vide Hirsch et Waitz, Kritische Prüfung des Chronicon Corbei. p. 9 et 11.

52) Vita Adalh. c. 79 sqq.; l. c. 336 sq.; cf. Mabillon, Acta IV. 1. p. 597.

53) Vita Adalh. c. 87. 88. l. c. p. 340; cf. Mabillonis annot. a et b.

S. Adalhardi corpus elevatum est anno 1025. (Gerardus in „libro miraculorum“ c. 5., Mabillon Acta IV. 1. p. 363. et ann. a.); postea in Flandriam asportatum, quum Adela comitissa retinere vellet, clam in Corbeiam antiquam reportatum est. (Scriptor seculi XII in „libro secundo miraculorum“, Mabillon l. c. p. 365 sqq.). Cf. Wattenbach, l. c. p. 365.

Brachium S. Adalhardi in nova Corbeia asservabatur; nam die festo S. Viti anno 1505 ibi expositum esse traditur (Manuscript. Corbei. apud Wilmans Kaiserurkunden I. p. 503).
